

Platon'dan Strauss'a:

Düzenin Kurulmasında ve Korunmasında Soylu Yalanın Rolü

From Plato to Strauss: The Role of Noble Lie in the Constitution and the Protection of the Order

Önder Kulak*

onderku@gmail.com

Özet

Bu çalışmada amaçlanan, Platon'un Politeia'sında düzenin kurulması ve korunması bakımından önemli bir işlevi olan soylu yalanın açıklanmasıdır. Bu amaçla, çalışma üç bölüme ayrılmıştır. Birinci bölümde, öncelikle Platon'un soylu yalanı diğer yalan biçimlerinden nasıl ayırdığı ve onu hakikati destekleyen ve bireyleri yanılgılardan koruyan bir yalan biçimi olarak tanımladığı gösterilmiştir. Daha sonra, soylu yalanın Politeia'nın kurulmasında ve korunmasındaki işlevi farklı boyutları irdelenerek açıklanmıştır. İkinci bölümde ise, Leo Strauss'un soylu yalana dair okumaları ve bu okumalara bağlı yorumları ortaya koyulmuştur. Bu bağlamda soylu yalanın Politeia ile sınırlı olmadığı ve birçok devletin kurulmasında ve korunmasında kullanılan bir araç olduğu açıklanmıştır. Son olarak, soylu yalanın Platon'dan Strauss'a eşitsizliğe dayanan düzenlerin kurulması ve korunması amacıyla kullanılan bir araç olduğu eleştirel bir şekilde değerlendirilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Yalan, Soylu Yalan, Platon, Strauss, Politeia, Devlet, İdeoloji.

Abstract

In this study, what the aim is to explain the noble lie that has an important function in respect to constitute and protect the order in Plato's Politeia. For that purpose, the study is separated to three parts. In the first part, how Plato distinguishes the noble lie from the other forms of lies and defines it as a form of lie that supports the truth and protects individuals from delusions are shown. After that, the function of the noble lie in the constitution and protection of Politeia is explained by semtinizing its different aspects. In the second part, the readings of Leo Strauss on the noble lie and his interpretations in relation to this readings are exposed. In this sense, it is explained that the noble lie is not limited to Politeia and is a means used to constitute and protect many states. Consequently, it is evaluated in a critical sense that the noble lie from Plato to Strauss is a means to use by the aim of constitution and protection of orders depending inequality.

Keywords: Lie, Noble Lie, Plato, Strauss, Politeia, State, Ideology.

* Dr., Felsefe

*Yalan*ⁱ, bir kimse ya da topluluğun başka bir kimse ya da topluluğa, hakikat değeri taşımadığının farkında olduğu halde, aktardığı bilgiyi nitelemek için kullanılan bir sözcüktür. *Yanılsamadan*ⁱⁱ farklı olarak, yalanın hakikat değeri taşımadığı bilinir; hatta yalan tam da hakikat değeri bulunmadığı için söylenir. Yalan başka birine aktarıldığında, hakikat değeri varmış gibi anlatılarak, karşıdaki kimsenin bilgi nesnesine dair yanılması sağlanır. Söyleyen için doğrudan yanılısma içeriği taşımayan yalan, söylenen için yanılısamalara eklenilen bir parça haline gelir. Böylece “olmayan”, zihinde “olan” gibi içerilir.

Yalan söylemenin bireysel ve toplumsal olmak üzere farklı amaçları bulunur. Bunlar etik bakımından sorgulandıklarında önemli tartışma konuları oluştururlar. Örneğin “hiçbir koşulda yalan söylenmemeli” ilkesine karşı “yalan söyleyenin yararı söz konusu ise yalan söylenebilir”, “yalan söylenen kişinin yararı söz konusu ise yalan söylenebilir” gibi ilkeler, söz konusu tartışmaların başlıca konularını oluştururlar. Her koşulda, yalan söyleyen kişi yalanı söylediği kişiye karşı bir açıklama ihtiyacı duymaktadır. Bu da yalan söylemenin belirli sebeplere bağlanmasını zorunlu kılar.

Yalan, felsefe tarihinde çokça tartışılmış bir konu değildir. Bunun nedeni, yalan söylemenin hâlihazırda hemen her filozof tarafından mahkûm edilmesidir. Ne var ki, kimi filozoflar *yalanın yerine göre kullanılmasıyla yarar sağlayabileceğini* düşünürler. Bu filozoflardan birisi de Platon’dur. Platon da bireyi ya da toplumu hakikatten uzak tutan yalana karşı çıkmakla birlikte belirli bir yalan biçimi için geçerli bir istisnadan da bahseder. Bu istisna dikkat çekicidir. Öyle ki yalan söylenen bir kişi değil bütün bir toplumdur. Bu nedenle, Platon’un belirttiği istisnanın hangi sebeplere bağlı olduğu önemli bir tartışma konusudur.

I

Platon ahlaklı bir kimsenin *gerçeklik* hakkında bir başkasına yalan söylemeyi ya da bir başkasının kendisine yalan söylemesini kabul edemeyeceğini düşünür (2005,

s. 203: 382a-382b). Ahlaklı biri nasıl olur da bir yanılgıyı kendi ruhunda ya da başka birinin ruhunda bilerek barındırmak ister ki? Bu ancak bir hakikati unuttuğu, onun aleyhine büyüldüğü ya da ondan uzaklaşması için zorlandığı bir koşul altında gerçekleşebilir. Diğer yandan, ahlaklı olmayan birinden yalan söylemesi pekâlâ beklenebilir. Bu kimsenin yalanından dönmesi ve söylediği yalanın diğer insanlar için bir kötülük oluşturmaması için cezalandırılması gerekir. Öyle ki o, “sağlığının durumu hakkında hekime doğru bilgi vermeyen bir hastadan, bedeninin ne durumda olduğunu beden öğretmeninden gizleyen bir öğrenciden ya da kaptanına gemide veya diğer tayfalar arasında ne olup bittiğini doğru bir şekilde yansıtmayan tayfadan da daha hatalı duruma düşer” (Platon, 2005, s. 213: 389c). Bu kişi cezalandırılmalıdır; çünkü isteyerek söylenen yalanlar, insanlar arasında yaygınlaşır ve “devleti bir gemi gibi batırıp yok edecek bir hareket” başlatabilirler (Platon, 2005, s. 214: 389d). Bu durumda yalan kesinlikle kaçınılması gereken bir zehirdir. Ne var ki Platon, diğer zehirler için de geçerli olduğu gibi, yalanın da yerinde kullanıldığında bir ilaç işlevi görebileceğini düşünür (2005, s. 213: 382c).ⁱⁱⁱ Bu da Platon’un *soylu yalan*^{iv} dediği ve diğer türden ayırdığı bir başka yalan biçimine işaret eder.

Platon gerçeklik hakkında söylenen, hakikat değeri taşıyamaması itibarıyla ancak bir yanılgı -ya da yanılsama- konusu olabilen yalan için hiçbir olumlu gerçekçe bulunamayacağını düşünür (2005, s. 253: 405b). Bu durumda yalan ancak hakikati desteklediği ve insanları başka yanılgılardan koruduğu bir kullanımda yarar sağlayabilir. Böylesi bir kullanımı sıradan bir insandan beklemek pek mümkün değildir. Bir ilacın ancak bir hekim elinde yararlı olabileceği gibi, yalan da ancak yönetici, yani filozofun elinde yararlı olabilir (Platon, 2005, s. 362: 459d). Bu noktada yönetici de içinde olmak üzere, toplumdaki tüm kesimlerin inanmalarının beklendiği soylu yalan söz konusudur. Soylu yalanın başlıca işlevi, insanları başka yanılgılardan uzak tutarak, bir *düzenin kurulmasını ve/ya da korunmasını* sağlamaktır. Platon soylu yalanın yapısını Fenikelilerde rastlanan bir *mitosu* kullanarak şöyle anlatır:

Önce yöneticileri, sonra askerleri ve en sonunda da tüm halkı, şuna inandırmaya çalışırdım: Gençliklerinde yaşadıkları, onlara verdiğimiz eğitim, yaptırdığımız alıştırmalar aslında bir hayalden ibaretti. Gördükleri bir rüya gibi yani. Aslında kendileri, silahları ve diğer bütün eşya o zamanlar toprağın altında oluşum süreci içindeydiler. Bu süreç tamamlandığında, toprak, yani anaları onları yeryüzüne çıkardı. Bu yüzden altında yetiştikleri bu toprağı anaları, süt anneleri saymaları, onu saldırılara karşı korumaları ve aynı toprağın büyüttüğü bu ülkenin diğer evlatlarını kardeşleri saymaları gerekir (2005, s. 272: 414d-414e).

Bu *mitos*, tüm bireylerin aynı kökene sahip olduklarını, her birinin varlığını borçlu olduğu köklerine karşı sorumluluk taşıdıklarını ve diğer bireyleri tıpkı kardeşlik ilişkisinde olduğu gibi, her koşul altında benimsemeleri gerektiğini aktarır. Platon *mitosu*, “sizler aynı topraktan gelen kardeşlersiniz, fakat öte yandan tanrı sizi farklı farklı yarattı” ifadeleriyle sürdürür (2005, s. 273: 415a). Bu noktada, belirli bir kökende ortaklaşan ve birbirlerini her koşul altında benimseyen insanların, aralarındaki başlıca farklılıkları kabullenmeleri beklenir. İnsanlar arasındaki bu farklılıklar, her birini toprağın doğurduğu bireylerin kimilerinin mayasına altın, kimilerinin gümüş ve kimilerinin tunç, bakır ya da demir katılmasıyla ortaya çıkmıştır (Platon, 2005, s. 273: 415a-415c). Bunun sonucu olarak, bireylerin doğasına göre tabii bir *toplumsal işbölümü* ortaya çıkmıştır. Toplum bu işbölümü gereği, üreticiler, koruyucular ve yönetici şeklinde kurulmalıdır/bölünmelidir.

Platon toplumun işleyişinde *temel* olan işbölümünün korunmasını her şeyin üzerinde tutar. Örneğin belirli içkin niteliklere sahip bir kimsenin, niteliklerine uygun olmayan bir konumda bulunmasına karşı çıkar (Platon, 2005, s. 274: 415b). Her birey kendi doğasına bağlı olan konumunu korumalıdır. Bu noktada birey, doğasının ayırıcı bilgisine sahip olan yöneticiye kulak vermelidir. Öyle ki yönetici, bireylerin niteliklerini belirleyen ve onları doğalarına göre konumlandıran yegâne kimsedir. Bireylerin ona mutlak şekilde tabi olması düzenin korunması bakımından kritik bir öneme sahiptir. Platon aksi bir durumda düzenin korunmasının mümkün olamayacağını düşünür.

Bireylerin çoğunluğu, doğaları gereği, hakikate yeterince yaklaşamazlar; ona bütünüyle ulaşamazlar.^v Yönetici, bireyleri hakikate dayanarak ikna etmeye çabalasa da yeterli olamaz. Örneğin Platon insanların birbirlerinden farklı içkin niteliklere sahip olduklarını ve dolayısıyla birbirlerine denk olmadıklarını düşünür. Bu fikrin insanlar tarafından doğrudan kabullenilmesinin zor olduğunu, insanların çoğunun kendisini değerlendirirken dürüst olmadığını savunur. Dolayısıyla, hakikate yeterince yaklaşamayan insanların çeşitli yanılgılar doğrultusunda etkilenmeleri ve böylece işbölümünü bozacak fikirlere kapılmaları pekâlâ mümkündür.^{vi} Böylesi bir koşulu ortadan kaldırmak, düzenin korunması bakımından son derece önemlidir. Bu noktada Platon, hakikati diğer yanılgılardan korumak için soylu yalanın önemli olduğunu düşünür. Soylu yalanın buradaki işleyişini şöyle ifade eder:

Her ne kadar genelde doğacak çocuklar ebeveynlerinin özelliklerini taşıyacak olsalar da herkes aynı topraktan geldiğinden mayasında altın olan babanın bazen gümüş (mayalı) bir çocuğu olabilir. Gümüşten de altın doğabilir. Bu yüzden yöneticiler doğan çocukların mayasında ne olduğunu araştırmak gibi, kendilerine tanrı tarafından verilen bir görevi yerine getirmek durumundadırlar. Evlatları (değersiz) maden ya da demirden bir karakter özüne sahipse ona merhamet göstermemeli, hiç tereddüt etmeden çiftçilik gibi, doğasının hak ettiği zanaatlara itmelidir onu. Öte yandan zanaatkârların veya çiftçilerin mayasında altın veya gümüş bulunan çocukları olursa, bunların, bekçi, yardımcı gibi konumlara getirilip şereflendirilmeleri tanrının buyruğudur. Bilge birinin sözüne göre, bir ülkenin bekçileri, mayasında demir ve tunç olanlardan oluştuğunda, o ülkenin sonu gelmiş demektir (2005, s. 273: 415a-415c).

Platon soylu yalanın insanların birbirlerine denk olmaması hakikatine dayandığını düşünür. Bu bağlamda, soylu yalanın gerçeklik hakkında söylenen yalandan farklı olarak, belirli bir hakikati öncelediğine işaret eder. Bireylerin olası yanılgılara, örneğin -Platon bakımından- insanların birbirlerine denk oldukları gibi bir fikre kapılmalarını önlemek, soylu yalan sayesinde olanaklı kılınır. Bireye sunulan yalan, daha baştan meseleye dair başlıca sorulara bir yanıt verir. Böylece başka

yanıtlar arama ve olası yanılgılara kapılma olanağı büyük ölçüde aşındırılır. Birey bir hakikat tarafından öncelenmiş yalanı kabullenir ve onun yönlendirmesiyle hareket eder. Böylece ya istenilen bir düzenin kurulumu için başlıca temel oluşturulur ya da düzenin korunumu sağlanır ve *adalet*^{vii} tesis edilir; hakların korunması, eş deyişle toplum tarafından kişilere borçlu olanın onlara sunulması fiilen yerine getirilir.^{viii}

Platon'un soylu yalanı, Fenikelilere dayandırdığı *mitosla*^{ix} özdeş olmadığı gibi onunla da sınırlı değildir.^x Bu noktada Platon bakımından hakikati destekleyen ve insanları başka yanılgılardan koruyan herhangi bir başka yalan da pekâlâ söylenebilir.^{xi} Önemli olan soylu yalan için gereken ayırıcı niteliklerin bulunmasıdır. Bunların başında bireyleri ortak bir kökene sahip olduklarına inandıracak bir açıklama gelir. Bunu toplumsal eşitsizliklerin kabullenilmesi ve düzenin korunması konularında ikna edici diğer açıklamalar takip eder.^{xii} Bu açıklamaları bir *mitos* içerisinde sunan soylu yalan, düzenin korunması ve bireyleri istenilen formda bir arada tutmak için gereken *tutkal* işlevini görür. Bu tutkal istenilen bir düzenin kurulmasında ya da hâlihazırdaki bir düzenin korunmasında her bireyi birer gönüllü olmaya iter.

Peki, yönetici ilk ya da başlıca soylu yalan dışında yurttaşlara karşı “dürüst” müdür? Bunun yanıtı olumsuzdur. Öyle ki yönetici ve diğer yurttaşlar arasında hakikate -kademeli bir şekilde- yakınlık ve uzaklık bakımından farklar vardır. Bu farklar yöneticinin gerektiğinde ilki dışında da soylu yalanlar söyleyebileceğini düşündürür.^{xiii} Bu bir hastanın gerektiğinde birden fazla ilaca ihtiyaç duyması gibi düşünülebilir.^{xiv} Önemli olan “hastalık”ın ya da “hastalıklar”ın daha oluşmadan önlenmesi, oluştuysa da hemen iyileştirilmesidir. Bu durum birden fazla soylu yalanın önünü açan bir koşulu yaratır.

II

Hanna Arendt soylu yalan kavramı hakkında dikkat çekici bir itirazda bulunur (1968, s. 298). Arendt'e göre kavram, *Politeia*'ya dair yanlış bir okuma sonucunda ortaya çıkmıştır.^{xv} *Pseudos* sözcüğünün Antik Yunanca'da yerine göre *yalan*, *hata* ve *kurgu* sözcükleriyle karşılanabileceğini belirten Arendt, sanıldığı gibi aksine Platon'un bir ilke olarak yalandan bahsetmediğini öne sürer. Platon'un böyle bir koşulda -dilin baskısıyla- sözcüğü daha açık kılmak zorunda kalacağını savunur. Ne var ki, *pseudos* sözcüğü *gennaion pseudos* ifadesinin dışında da *Politeia*'nın pek çok yerinde kullanılır. Bu kullanımlar, yalan kavramını karşılayan bir bağlam içerisinde, soylu yalanı ortaya koyacak basamakları oluştururlar. Bu nedenle Arendt'in itirazı birçok düşünür tarafından haksız bulunur.^{xvi}

Arendt'ten farklı düşünen Leo Strauss, *Politeia*'nın soylu yalan kavramına yer veren yorumunu savunur. Strauss, Platon'un toplumsal anlamda yalanı meşrulaştırdığı eleştirilerine karşı da tepkiselidir. Platon'un etik bir yargılamaya tabi tutulmasını eleştirir. Strauss'a göre Platon'un yaptığı, dünden bugüne geçerliliğini koruyan önemli bir toplumsal ilkeye işaret etmektir. Bu, soylu yalandır. Soylu yalan, hakikate yeterince yaklaşamayan yığınları istenilen şekilde bir araya getirmenin ve bir arada tutmanın başlıca yollarından birisi olarak, devlet yönetiminde önemli bir işleve sahiptir (Strauss, 1978, s. 102).

Strauss, Platon'da soylu yalanın iki boyutlu işlediğini düşünür (1978, s. 102; 1996, s. 185). Birincisi bireylerin iyi birer yurttaş olmak için aldıkları eğitimi ve edindikleri karakterin öncesini unutmaları ve böylece eskiden beri süregelen köklü, hatta ebedi bir gelenek olduğunu düşünmeleridir. Böylece devletin kurulumu için belirli bir başlangıç tanımlanır ve bir açıklama sunulur. Burada *mitos* devreye girer ve insanların topraktan geldiklerini, aynı topraktan yeryüzüne çıktıklarını düşünmelerini sağlar. İkinci olarak, aynı kökenden gelmeleri itibarıyla birbirlerini kardeş gibi benimseyen kimselerin birbirlerine denk olmadıkları anlatılır. Bu anlatıdaki önemli noktalardan biri, tanrıların insanlar arasında bir

denklik halini istemedikleri fikrinin aşılmasıdır. Tanrılar her şeyin üzerindeyse onlardan ancak iyilik gelebiliyorsa, insanlar arası eşitsizliğin de makul bir nedeni olması ve dolayısıyla kabullenilmesi gerekir.^{xvii} Öyle ki, tanrılar birbirine kardeş olan insanlar arasında gönüllü bir eşitsizlik yaratmak istemezler. Bu, düzenin ve dolayısıyla uygarlığın korunması için zorunlu bir koşuldur. Tanrılar kendi iyilikleri için insanlardan düzenin korunmasını isterler.^{xviii}

Strauss, Platon'un *Politeia*'da ortaya koyduğu soylu yalanın her dönemde kullanılmış olduğunu ileri sürer.^{xix} Başka bir deyişle, Strauss soylu yalanı Platon ile sınırlamaz. Onu, her devletin kurulması ya da korunması bakımından zorunlu -ya da en azından son derece gerekli- bir araç olarak niteler. Strauss'a göre, *yığınların rızasını almak* için yöneticiler soylu yalanlara başvurmak zorunda kalırlar (1996, s. 185).^{xx} Bu noktada Strauss'un bir noktaya kadar haklı olduğu düşünülebilir. Öyle ki tarihsel örnekler bakıldığında, birçok yönetimin etnik kimlik ya da din temalı *mitoslara* ya da her ikisine birden aynı anda başvurduğu görülmektedir. Kökenin ortaklaştırılması noktasında, etnik kimlik temalı yalanlarda kendi kimliğinin en iyilerin bir araya gelmesiyle oluştuğu, diğerlerinden daha üstün olduğu ve bu üstünlüğü bireylere içkin birtakım özelliklere dayandığı anlatılırken, dini temalı yalanlarda bir *yaratılış mitosu* ve söz konusu topluluğun Tanrı'nın desteğini alan en saygıdeğer kulları oldukları aktarılır. Toplum içindeki eşitsizlikler konusuna gelindiğinde, birincisinde az ve çok çalışmaya dayalı kazananlar olduğu ya da aynı köken içinde dahi daha iyiler bulunduğu, ikincisinde ise eşitsizliğin yaratılıştan, dolayısıyla Tanrı'dan geldiği anlatılır. Hangi tema olursa olsun, bireylerin varlıklarını borçlu oldukları değerler adına bir düzen kurmaları ya da içteki ve dıştaki hasımlarına karşı korunmak için yönetime koşulsuz itaat etmeleri ve düzeni mutlak şekilde savunmaları gerektiği anlatılır.

Strauss, soylu yalanı bir zorunluluk olarak ortaya koysa da, aksi tarihsel örnekler, soylu yalanın *toplumsal eşitsizlik içeren* her devlet için kullanılabilir olduğunu, ama zorunlu olmadığını gösterirler. Örneğin kimi devletler soylu yalana değil de

belirli bir olaya, söz gelimi bir siyasal ya da toplumsal devrime dayanarak, evrensel içerikler taşıyan bir takım kurucu ilkelere bağlanırlar.^{xxi} Bu kurucu ilkelerin yöneticiler ve yönetilenler bakımından nasıl anlaşıldığı, oluşturulduğu ve yorumlandığı, örneğin belirli *sınıf*^{xxii} pratiklerine ve dolayısıyla olası toplumsal yanlısamlara bağlı olmaları ayrı bir tartışma konusu oluştururken, yalan niteliği taşımadıkları söylenebilir. Bu durumda soylu yalanın Strauss'un savunduğu gibi bir zorunluluk olmadığı, ona ihtiyaç duyan kurucu özneler/yönetimler tarafından kullanıldığı belirtilebilir.

III

Strauss soylu yalanı Platon'un ötesine taşıyarak, onu Platon'un felsefesinden görece ayırır. Böylece soylu yalanı, verili değerlerin içeriğini sormadan, düzenin kurulmasında ve korunmasında kullanılan bir araç olarak tanımlar. Başka bir deyişle, soylu yalan için Platon'un ifade ettiği bazı temeller korunur, ancak soylu yalan farklı öncüllere eklenilebilen bir ilke olarak belirlenir. Buradaki temeller başlıca üç madde altında toplanabilir:

(1) İnsanlar doğaları gereği birbirlerine denk değildir. Bu bağlamda, toplumsal eşitsizlik kaçınılmazdır. Fakat "insanlığın iyiliği" için eşitsizliğin belirli kurallara göre yönetilmesi ve söz konusu kurallara dayalı bir düzenin kurulması ve korunması gerekir.

(2) Birbirine denk olmayan bireylerden "çoğunluk", hakikate yeterince yaklaşamaz. Bu çoğunluk, kurucu öznelerin ya da yöneticinin/yöneticilerin yönlendirmelerine muhtaçtır.

(3) Bireylerin kurucu özneleri ya da yöneticilerini dinlemelerinde ve dolayısıyla toplumsal eşitsizliği kabullenmelerinde, insanüstü bir otoriteye, yani doğaya ya da Tanrı'ya ihtiyaç vardır.

Bu öncüllere bağlı olarak, soylu yalanın ancak yapısı toplumsal eşitsizliğe dayanan *toplum tasarılarında* ya da *kurulu toplumlarda* bulunabileceği belirtilebilir. Örneğin toplumsal eşitsizliğin sönümlendiği ya da toplumsal eşitsizliğin olmadığı tasarı ya da kurulu toplumlar konu edildiğinde, soylu yalan herhangi bir işleve sahip değildir. Öyle ki soylu yalanın bulunma koşulu, toplumsal eşitsizlik içeren bir düzeni kurmak ve onu mutlak şekilde korumaktır.

Peki, eşitsizliğin herkesin yararına olduğunu düşünmek mümkün müdür? Örneğin eşitsizlik içeren bir toplumda, kapsamlı bir yoksunluk deneyimleyen kimsenin eşitsizlikten yararlandığını düşünmek için ikna edici herhangi bir neden var mıdır? Böylesi bir toplum içerisinde, bireyin “üstüne düşen her şeyi” yapmasına karşın, örneğin bir kesimin sefahat içerisinde yaşarken, kendisinin yoksunluk içerisinde olması, zihninde kaçınılmaz bir sorgulamaya neden olur. Bu sorgulamanın böylesi bir kendilik içinde doğması ve olgunlaşması pekâlâ eşitsizliğe karşı bir tepkiye dönüşebilir. Bu tepki farkındalık içeren bir nitelik kazandığında, başka bir deyişle *kendinde* bir bilinçten *kendisi* için bir bilince^{xxiii} dönüştüğünde, eşitsizliğin kaldırılması için bir hareket başlatabilir. Bu hareketin sebebi olan fikirler, Platon tarafından hakikatin önüne geçen “yanılgılar” olarak nitelenirler ve Platon böylesi “yanılgılar”ın baştan önlenmesi gerektiğini savunur. Bu noktada, eşitsizliğe dair bir sorgulama daha başlamadan, bireye eşitsizliğin nedenlerini sunan açıklamalar soylu yalan aracılığıyla verilmelidirler. Bu durumda bireyin eşitsizliği kendisinden büyük bir otoriteye boyun eğerek kabul etmesi beklenir.^{xxiv} Eğer birey soylu yalanı reddeder ve boyun eğmezse, taşıdığı “hastalık” dolayısıyla onu bastırmak için zor kullanılır. Bu koşul, Strauss tarafından önemli bulunur.

Strauss *Politeia* okumalarında, soylu yalanın üreticilerin mutlak itaati bakımından son derece önemli bir işlevi olduğunu düşünür. Fakat daha da önemlisi koruyucuların mutlak itaatini sağlamasıdır (Strauss, 1996, s. 185). Öyle ki koruyucular ellerinde silahları ve bunları iyi ölçüde kullanabilmenin eğitimini bulundurmaları itibarıyla, düzenin korunmasında belirleyici unsurlardır. Başka bir

deyişle, düzenin korunmasında içeriden ve dışarıdan gelebilecek olası her tehdide karşı olmazsa olmaz bir unsur olan şiddetin kullanımını etkin bir şekilde ellerinde tutarlar. Bu noktada Strauss, soylu yalanın şiddeti tamamladığını ve olası tehditler konusunda şiddetin, iktidarın önünde durduğunu aktarır.

Bu tespitlere bağlı olarak, soylu yalanın toplumsal eşitsizliğe dayalı toplumların kurulmasında ve korunmasında kullanılabileceği ve soylu yalanın esasen bir hakikat tartışmasına değil eşitsizliğin neyin/nelerin ihtiyacı ve kimin/kimlerin yararına olduğu tartışmasına dayalı olduğu görülmektedir. Bu noktada, soylu yalanın söylendiği tarihsel örneklere bakıldığında, eşitsizliğin korunmasında *işler* niteliğe sahip bir araç olduğu tespit edilebilir.^{xxv} Bu işlerlik hali zor, ihbar ve sansür gibi uygulanmalarla tamamlanır.

Sonuç itibarıyla, Platon'dan Strauss'a soylu yalanın, eşitsizlik içeren toplumların kurulumunda ve korunumunda güncel ve tarihsel açıdan açıklayıcı bir kavram olarak felsefe tarihinde oldukça önemli bir yer tuttuğunu tespit etmek mümkündür.

Kaynakça

- Arendt, H. (1968). *Between past and future: Eight exercises in political thought*. Penguin: New York.
- Carmola, K. (2003). Noble lying: Justice and intergenerational tension in Plato's "Republic". *Political Theory*, cilt 31, sayı 1, ss. 39-62.
- Derrida, J. (1983). "Plato's Pharmacy". Dissemination içinde (çev. B. Johnson). London: The Athlone Press, ss. 63-171.
- Fallis, D. (2009). What is lying? *The Journal of Philosophy*, cilt 106, sayı 1, ss. 29-56.
- Ferrari, G. R. F. (1997). Strauss's Plato. *Arion: A Journal of Humanities and the Classics, Third Series*, cilt 5, sayı 2, ss. 36-65.
- Kayser, J. R. (1973). Noble lies & justice: On reading Plato. *Polity*, cilt 5, sayı 4, ss. 489-515.
- Kulak, Ö. (2012). Yabancılaşma, meta fetişizmi ve şeyleşme. *Marx'ın halleri: Marksist düşüncede diyalektik bir yolculuk* içinde, İstanbul: Kalkedon Yayınları, ss. 61-95.
- Marx, K. (2010). Poverty of philosophy. *Marx & Engels Collected Works Volume 6: Marx and Engels 1845-48* içinde. London: Lawrence & Wishard, ss. 105-213.
- Laing, B. M. (1933). The problem of justice in Plato's Republic. *Philosophy*, cilt 8, sayı 32, ss. 412-421.
- Mahon, J. E. (2004). Plato. *The encyclopedia of deception*. London: SAGE Publications, ss. 768-770.
- Petterson, O. (2014). Political reluctance: On the noble lie in Plato's Republic. *E-Logos*, sayı: 18, ss. 1-32.
- Plato. (2006). *Laws* (Çev. B. Jowett). Mineola, New York: Dover Publications.
- Plato. (2007). *The Republic* (Çev. D. Lee). London: Penguin.
- Platon. (2005). *Devlet* (Çev. C. Saraçoğlu & Veysel Atayman). İstanbul: Bordo-Siyah Yayınları.
- Postel, D. (2003). Noble lies and perpetual war: Leo Strauss, the neocons, and Iraq. *Open Democracy*.
https://www.opendemocracy.net/faith-iraqwarphilosophy/article_1542.jsp
- Schofield, M. (2007). The noble lie. *The Cambridge companion to Plato's Republic*. Cambridge: Cambridge University Press içinde, ss. 138-165.
- Strauss, L. (1978). *The city and man*. Chicago & London: The University of Chicago Press.
- Strauss, L. (1996). *The origins of political science and the problem of Socrates, six public lectures* (Ed. D. Bolotin, C. Bruell, & T. L. Pangle). Chicago: University of Chicago.

Sonnotlar

ⁱ Ayrıntılı bir yalan tanımı için bkz. Fallis, 2009, ss. 33-35.

ⁱⁱ Yanılsama, bilen öznenin, bilgi nesnesinde karşılığı olmayan bir gerçekliği, bilinçte "gerçek" kılması, eş deyişle bilgi nesnesinden koparak/kopararak zihninde bir "ideal nesne" oluşturması şeklinde tanımlanabilir. Yanılsama, bilen öznenin, bilgi nesnesini alımlaması sırasında vuku bulan bir yetersizlik sonucu oluşmuş olabileceği gibi, örneğin yabancılaşma gibi bir toplumsal gerçekliğe bağlı olarak da gerçekleşebilir. Bu sonuncusu için bkz. Kulak, 2012, ss. 61-95.

ⁱⁱⁱ Burada kullanılan sözcük, bağlamına göre hem *zehir*, hem de *ilaç* anlamlarını içeren *pharmakon*dur. *Pharmakonun* ne zaman zehir, ne zaman ilaç olabileceği onu kimin, nasıl ve hangi koşullar altında kullandığına göre değişmektedir. Platon'un *pharmakon* kavramına ilişkin en önemli tartışma kuşkusuz Jacques Derrida tarafından ortaya koyulmuştur. Bkz. Derrida, 1983, ss. 95-117.

^{iv} Platon'un yazdığı ilk metinde *gennaion pseudos* olarak geçer. Ayrıntılı bir etimolojik çözümleme için bkz. Carmola, 2003, s. 40.

^v Platon'un *maden mitosunu* kullanarak ortaya koyduğu insanlar arasındaki yapısal ayrımlar, *mağara metaforu*yla birlikte düşünülebilirler. Bkz. Platon, 2005, s. 475: 514a-515e. Bu noktada, Olof Pettersson'un dikkat çektiği önemli bir konu bulunur. Pettersson, filozofların aslında yönetmek için istekli olmadıklarını, bunun bir tercih değil zorunluluk olduğunu aktarır (2014, ss. 3-6). Öyle ki filozoflar, yetkin olmayan başkaları tarafından yönetilmemeli, "mağarada kalanlar"a göz kulak olmalı ve doğru bir yaşam için onlara yol göstermelidir (Pettersson, 2014, ss. 7-8). Bu koşulların yerine getirilmeleri, hakikati temel alan bir yaşam açısından bir zorunluluk içerir.

^{vi} Örneğin bir kimsenin bir başkası tarafından kandırılması konusunda bkz. Platon, 2005, s. 260: 409a-409b.

^{vii} Platon'a göre *adalet*, toplum tarafından bireylere borçlu olunanların bireylere sağlanması ve dolayısıyla herkesin kendisine borçlu olunanları korumasıdır. Bkz. Platon, 2005, ss. 308-313: 432d-435a.

^{viii} Kateri Carmola, *Politeia'nın* kendi adaletini sağlarken, aynı zamanda toplumda belirli bir adaletsizlik de ürettiğini düşünür (2003, s. 39).

^{ix} Platon *Politeia'da* bahsettiği *mitosu Yasalar'da* da aynı bağlam içerisinde, *Politeia'yı* destekler şekilde konu eder. Bkz. Plato, 2006, 2.663e-664a.

^x Bu elbette, Platon'daki tüm *mitosların* soylu yalan niteliği taşıdığı anlamına gelmemektedir.

^{xi} John Kayser, Platon'un Fenikelilere dayandırdığı *maden mitosu* dışında da soylu yalan bakımından örnek oluşturabilecek birkaç *mitosun* daha Platon'un çalışmalarında bulunduğunu düşünür (1973, s. 497).

^{xii} Bu noktada Platon'un her toplumsal katmanın kendi içerisinde ve ayrıca erkekler ve kadınlar arasında bir eşitlik/denklik belirlediği anımsatılabilir. Ne var ki söz konusu eşitlik koşulları, belirli bir eşitsizlik temelinde, başka bir deyişle, bir diğerine göre eşitsiz olanlar arasında ortaya koyulan bir eşitliktir.

^{xiii} Kayser, *Politeia'da* yöneticinin birden fazla yalan söylemek durumunda kalacağını son derece açık olduğunu belirtir (1973, s. 496). Bunları, Platon'un üreticiler için kullandığı soylu yalanlar olarak niteler.

^{xiv} Burada Platon, yöneticinin bireyleri yanılğılardan korumak için çeşitli fikirleri engelleyebileceğini düşünür. Bu bakımdan yönetici, kimi yayınlara ve sanat etkinliklerine sansür uygulayabilir; çünkü bunlar Platon'a göre zehirdir. Başka bir deyişle sansür, Platon açısından olumsuz bir fiil olarak görülmez.

^{xv} Desmond Lee de kavramın soylu yalan şeklinde çevrilmesine karşı çıkar. Platon'un düzenin korunması için yönlendirici toplumsal bir yalan önerdiğine dair yorumun bir çeviri hatasından kaynaklandığını düşünür. Bu bağlamda kavramın *görkemli mitos* sözcükleriyle karşılanması gerektiğini belirtir. Lee'ye göre *görkemli mitos* tüm toplumsal konumlanmalar bakımından ortak kabul edilen bir hareket noktasıdır. Bkz. Plato, 2007, s. 177. Lee'nin itirazı da Arendt'in itirazı gibi birçok düşünür bakımından haksız bulunur.

^{xvi} Örneğin bkz. Schofield, 2007, s. 149.

^{xvii} Bu noktada Platon'un tanrılara dair yorumları önem kazanır. Platon tanrıların iyi olduklarını ve onlara dair kötülük yakıştırmalarının doğru olmadığını düşünür. Örneğin Homeros ve Hesiodos

gibi iki önemli düşünürü, tanrıların karakterlerinde kötü özellikler bulunduğunu düşündükleri için sert bir şekilde eleştirir. Bkz. Platon, 2005, s. 202-203: 381a-382a.

^{xviii} Bu noktada tanrılar, yeri geldiğinde, adaletin tesisi amacıyla, doğal olana ilahi müdahalelerde de bulunabilirler. Doğada süreklilik içeren bir akışın yönünü değiştirebilirler. Örneğin tanrılar eliyle altın mayalı birinden gümüş mayalı, gümüş mayalı birinden altın mayalı biri doğabilir.

^{xix} Strauss'un soylu yalan konusundaki fikirleri Georg W. Bush'un ABD başkanı olduğu dönemde sıkça gündeme gelmiştir. Bunun başlıca nedeni, Afganistan ve Irak İşgali'ni gerçekleştirmek için Bush yönetiminin, halkın rızasını almak amacıyla, soylu yalan ilkesini kullandığı eleştirileridir. Bu eleştirilerden biri için bkz. Postel, 2003.

^{xx} Bu fikir birçok muhafazakâr ve kimi liberal düşünür ve politikacı tarafından kullanılmıştır. Strauss muhafazakâr düşünceye kullanışlı bir teori vermeye çalışmıştır. Fakat Strauss aynı zamanda, eleştirel düşünürlerin muhafazakâr düşüncenin *mitos*larını eleştirmek için başvurduğu bir isim olmuştur.

^{xxi} Örneğin Fransız Devrimi ve sonrasındaki Fransa.

^{xxii} Carmola, haklı olarak, soylu yalanın da belirli bir sınıf bilincine ait şekilde değerlendirilmesi gerektiğini düşünür. Bkz. Carmola, 2003, s. 40.

^{xxiii} Buradaki gönderme Karl Marx'ın çalışmaları sırasında işaret ettiği *kendinde sınıf ve kendisi için sınıf* ayrımına dır. Örneğin bkz. Marx, 2010, s. 211.

^{xxiv} Bu durum elbette başta *yabancılaşma* ve ona bağlı olarak *yanılsama* olmak üzere birden fazla "değişken"e bağlıdır. Burada çalışmanın sınırlanması amacıyla, diğer değişkenler üzerinde durulmamaktadır.

^{xxv} Buradaki sav için olgusal örnekler bir sorgulama olanağı sunmaktadır. Örneğin Adolf Hitler'in Almanyası'nda ırk temalı, Benito Mussolini'nin İtalyası'nda ırk ve din temalı, Francisco Franco'nun İspanyası'nda ırk ve din temalı ve Muhammed Rıza Pehlevi'nin İranı'nda din temalı soylu yalanlar kullanılmıştır.